

Nr 16.*Utlåtande i anledning av väckt motion om utredning angående
kompensation för förlorad semesterersättning under
värnpliktstjänstgöring.*

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 115, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Dahlgren m. fl.* föreslagit, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående kompensation för förlorad semesterersättning under värnpliktstjänstgöring».

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för detta förslag, får utskottet hänvisa till motionen.

Enligt gällande allmänna semesterlag, *lagen den 29 juni 1945 (nr 420) om semester* (ändrad genom lag den 29 juni 1946), äger arbetstagare på grund av det arbete, som han under ett kalenderår (kvalifikationsår) utfört för arbetsgivarens räkning, rätt att av denne erhålla semester. Semester utgår med en dag för varje kalendermånad av kvalifikationsåret, under vilken arbetstagaren för arbetsgivarens räkning utfört arbete å minst sexton dagar, och med ytterligare en halv dag för varje sådan månad, därest arbetstagaren vid månadens ingång ej fyllt aderton år. Dessutom skall förlängd semester utgå till vissa arbetstagare enligt bestämmelser i en särskild lag, *lagen den 29 juni 1946 (nr 337) om förlängd semester för vissa arbetstagare med särskilt pressande eller hälsofarligt arbete*. Principen är alltså, att endast den tid arbetstagaren utfört arbete för arbetsgivarens räkning skall räknas honom till godo vid beräkningen av semester. Från denna princip har dock gjorts avsteg i det att enligt 7 § lagen om semester med dag å vilken arbete utförts jämställts dag, varunder arbetstagare under pågående anställning »a) åtnjutit semester; b) varit oförmögen till arbetet på grund av däri inträffat olycksfall eller sådan däri ådragen sjukdom, som avses i lagen om försäkring för vissa yrkessjukdomar; c) i samband med havandeskap eller barnsörd avhållit sig från arbetet, i den mån bortovaron icke överstigit tolv veckor; eller d) fullgjort sådan i 27 § värnpliktslagen eller med stöd därav föreskriven militärövning om högst sextio dagar, som ej är beredskapsövning eller direkt ansluter sig till första tjänstgöring, dock att av tid för militärövning högst sextio dagar under varje kvalifikationsår må räknas arbetstagaren till godo». Militärtjänstgöring, som sammanhänger med extraordinära förhållanden, kan föreskrivas såväl enligt 27 § värnpliktslagen, s. k. beredskapsövning, som enligt 28 § samma lag.

Dylik tjänstgöring räknas alltså icke i någotdera fallet som privilegierad vid beräkning av rätt till semester. Under semester skall lön utgå. Arbetstagare, som utför arbetet i sitt hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande, är enligt 4 § lagen om semester icke berättigad till semester utan äger i stället uppbära särskild semesterlön. I 5 § nyssnämnda lag stadgas, att arbetstagare, som lämnar sin anställning eller entledigas därifrån, innan han åtnjutit semester eller semesterlön, i stället skall erhålla semesterersättning.

Först genom *lagen den 17 juni 1938 om semester* tillerkändes arbetstagare i gemen i vårt land rätt till semester. Reformen föregicks av en utredning, vilken företogs av särskilt tillkallade sakkunniga (*1936 års semestersakkunniga*). Dessa avgåvo 1937 ett betänkande med förslag till lag om semester. I betänkandet uttalades i frågan, om värnpliktstjänstgöring bör räknas som kvalifikationstid för erhållande av rätt till semester, följande:

Vad beträffar behandlingen av värnpliktstid skulle de sakkunniga gärna hava sett, att det varit möjligt att i förevarande hänseende jämställa värnpliktstiden med arbetad tid. De sakkunniga hava dock icke ansett sig kunna förorda intagandet i lag av en bestämmelse, som skulle lägga en så pass stor ekonomisk börda på arbetsgivarna, varom här är fråga. En föreskrift angående privilegiering av värnpliktstid skulle nämligen innebära ett starkt ingrepp i avtalsfriheten; ett ingrepp, som vore omotiverat, då ju möjlighet ej finnes att därför åberopa någon rekreationssynpunkt, enär värnpliktstiden i sig själv för många måste sägas vara en rekreation. Man kan alltså befara, att en bestämmelse om att semesterrätt skulle få belöpa å den förhållandevis långa första tjänstgöringen skulle kraftigt bidra till att arbetsgivarna uppsade det gällande arbetsavtalet före värnpliktstiden eller att de redan nu ofta bekymmersamma möjligheterna för ynglingar att finna arbete under det närmaste året före värnpliktens början ytterligare skulle ökas. Man torde därför höra åtnöja sig med vad de sakkunniga av billighets skull ansett sig kunna föreslå eller att privilegiera tid för fullgörande av repetitionsmöte.

I proposition med förslag till lag om semester, vilken förelades 1938 års riksdag, följdes i huvudsak de sakkunnigas förslag i förevarande hänseende. Dock föreslogs, att som privilegierad tid vid förvärvande av rätt till semester även skulle räknas landstormsrepetitionsövning och landstormsbefälsövning. Andra lagutskottet hemställde, att propositionen måtte bifallas i denna del. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Genom proposition, nr 20, till *1939/40 års urtima riksdag* framlade Kungl. Maj:t förslag till ny lag om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m. I anledning av nämnda proposition väcktes i andra kammaren en motion, nr 7, i vilken hemställdes, att riksdagen måtte besluta sådant förtydligande av eller eventuellt sådan ändring i det framlagda lagförslaget, att fullgörande av förstärkt försvarsberedskap

icke finge föranleda någon minskning av den semestertid och semesterersättning, som eljest skolat tillkomma den inkallade.

Andra särskilda utskottet anförde i sitt utlåtande (nr 12) i anledning av nämnda proposition och motion, att utskottet uppmärksammat, att det internationella läget föranlett vissa inkallelser av värnpliktiga, som icke varit förutsedda vid semesterlagens tillkomst. Utskottet ville i anledning därav uttala såsom önskvärt, att vid en blivande omarbetning av semesterlagstiftningen även övervägdes, i vad mån rätt till semester skulle föreligga jämväl vid annan militärtjänstgöring än sådan, som omförmäldes i semesterlagen. Utskottet hemställde, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen biföll utskottets hemställan. Lag i ämnet utfärdades den 14 oktober 1939 (nr 727).

I en i slutet av år 1939 inom socialdepartementet upprättad promemoria ifrågasattes sådan ändring av semesterlagen, att beredskapsövning — vid ifrågavarande tidpunkt en övning om högst trettio dagar, icke att förväxla med tjänstgöring i anledning av förstärkt försvarsberedskap — skulle helt jämställas med de i lagen redan upptagna värnpliktsövningarna samt att tjänstgöring enligt § 28 mom. 1 och § 36 mom. 2 värnpliktslagen skulle in- till fyra månader av varje kvalifikationstid — d. v. s. i allmänhet kalenderår — få tillgodoräknas i semesterhänseende. Detta förslag innebar alltså, att arbetsgivarna skulle utgiva semesterlön eller semesterersättning för högst fyra dagar per kalenderår till hos honom anställda arbetstagare för sådan tid, då de varit inkallade till ifrågavarande slag av militär tjänstgöring.

I en motion (II: 188) vid 1940 års lagtima riksdag yrkades, att tjänstgöring i förstärkt försvarsberedskap skulle räknas som kvalifikationstid för semester. Andra lagutskottet anförde i utlåtande nr 37 bland annat:

Det i motionen II: 188 berörda spörsmålet om rätt att som kvalifikations- tid räkna även den tid, arbetstagare fullgör militärtjänstgöring under förstärkt försvarsberedskap, förtjänar enligt utskottets mening noggrant övervägande. Vad särskilt angår den beredskapsövning om högst trettio dagar, varom bestämmelser infördes i värnpliktslagen år 1939, synas goda skäl tala för att densamma jämföras med de i semesterlagen redan upptagna värnpliktsövningarna. Om och i vad mån en privilegiering bör ske även av den till tiden obestämda tjänstgöring, till vilken inkallelse kan ske, då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver, kan vara mera tveksamt. För båda dessa fall gäller, att det måste möta betänkligheter att ålägga arbetsgivarna de ökade utgifter, som skulle vara förenade med skyldighet för dem att i mera betydande utsträckning till arbetstagarna utgiva förmåner enligt semesterlagen för tid, då staten utnyttjat de sistnämndas arbetskraft. Å andra sidan kunna givetvis arbetstagare, om de fullgjort en längre tids beredskapstjänst, som de ej få räkna sig tillgodo, komma i en svår situation exempelvis om verksamheten vid den fabrik, där de äro anställda, helt inställes under semestertiden. Tänkbart vore måhända, att

staten här trädde emellan. Av vad i utskottets redogörelse här ovan anförts framgår, att viss utredning i ämnet verkställdes inom socialdepartementet. Då utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t även i fortsättningen skall ägna uppmärksamhet åt detta invecklade spörsmål, finner utskottet ej skäl föreslå riksdagen att i anledning av motionen II: 188 vare sig besluta lagändring eller göra någon framställning till Kungl. Maj:t.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets uttalande.

Genom proposition nr 289 till 1941 års riksdag framlade Kungl. Maj:t dels förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 17 juni 1938 om semester, dels ock förslag till lag om semester för viss militär tjänstgöringstid m. m. Förstnämnda förslag innebar, att med arbetad tid vid beräknande av rätt till semester skulle jämföras tid, varunder arbetstagare fullgjort beredskapsövning. Enligt sistnämnda förslag skulle jämväl den militärtjänstgöring, till vilken inkallelse skett under 1940 jämlikt § 28 mom. 1 eller § 36 mom. 2 värnpliktslagen — inkallelse då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det krävde — i semesterhänseende räknas som arbetad tid. Kostnaderna för de å dylik inkallelsetid belöpande semesterförmånerna skulle emellertid icke bäras av arbetsgivarna utan av staten. Semesterlönen eller semesterersättningen för ifrågakvarande kvalifikationstid var bestämd till ett enhetligt belopp av 10 kronor per semesterdag för alla arbetstagare. Den, som, oaktat han under 1940 fullgjort militärtjänstgöring av sist angivet slag, icke var berättigad till semesterlön eller ersättning därför, skulle enligt förslaget beredas däremot svarande gottgörelse av statsmedel, under förutsättning att inkallelsetiden uppgått till minst nittio dagar.

Föredragande departementschefen anförde i propositionen bland annat följande:

Otvivelaktigt måste det kännas hårt för en arbetstagare, vilken varit inkallad till militärtjänst och därigenom måhända orsakats svårt avbräck och avsevärda olägenheter i såväl ekonomiskt som annat hänseende, att han icke kan påräkna semester med åtföljande semesterlön för den tid, under vilken han varit inkallad, medan däremot andra arbetstagare, som av en eller annan anledning icke tagits från sin dagliga gärning till militärtjänst, ävensom de kvinnliga arbetstagarna komma i åtnjutande av betalad ledighet för motsvarande tid. I detta sammanhang vill jag framhålla, att den ledighet under pågående militärtjänstgöring för vila och rekreation, som utgår jämlikt krigsledighetsbestämmelserna, icke — trots dess omfattning — synes mig kunna jämföras med semester i vanlig mening. Enligt min åsikt måste det anses såsom en gård av rättvisa mot de inkallade, vilka, om de icke fullgjort militärtjänst, kunnat få tillgodoräkna sig arbetet i sin civila gärning såsom grundande rätt till semester, att inkallelsetiden skall få anses utgöra arbetad tid i semesterlagens mening. Att märka är emellertid, att en bestämmelse av sådant innehåll skulle hava den innebörden, att ifrågakvarande förmån icke skulle tillkomma andra än dem, som på grund av semesterlagens regler kunna intjäna semester, d. v. s. dem, som vid tiden för inkallelsen voro anställda. Undantagna bleve enskilda före-

tagare, vissa familjemedlemmar m. fl. Rättvisan synes mig fordra, att i detta sammanhang viss med semesterersättning jämförlig ekonomisk gottgörelse för inkallelsetiden utgives även till sådana personer, vilka icke i enlighet med vad nyss anförts erhålla semesterlön eller ersättning därför. Under nämnda tid har staten nämligen haft att sörja för de inkallade, och staten har i anledning därav i viss mån intagit en ställning jämförbar med en arbetsgivares.

Andra lagutskottet hemställde, att riksdagen måtte antaga de framlagda lagförslagen. Utskottets utlåtande var icke enhälligt. Riksdagen biföll, vad utskottet hemställt.

Frågan om kompensation åt dem, som genom försvarsberedskapstjänstgöring gått förlustiga semesterförmåner, reglerades sedermera genom *krigsfamiljebidragsförordningen* den 30 juni 1942 (nr 521). Genom denna förordning tillerkändes de värnpliktiga hemortslön, vilken enligt vad förarbetena till förordningen ger vid handen var avsedd att motsvara bland annat den kontanta semesterförmån, som utgick enligt lagen den 28 juni 1941 om semester för viss militär tjänstgöringstid m. m. Krigsfamiljebidragsförordningen har numera ersatts av *familjebidragsförordningen den 29 mars 1946* (nr 99), vilken likaledes innehåller bestämmelser om hemortslön åt de värnpliktiga vid försvarsberedskapstjänstgöring.

Genom den alltjämt gällande *värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967)* gävos bestämmelser om utbildningstiden för de värnpliktiga, som inneburo väsentliga ändringar i förhållande till tidigare gällande bestämmelser. Enligt 27 § nyssnämnda lag är den värnpliktiges tjänstgöring fördelad på en första tjänstgöring innefattande huvuddelen av tjänstgöringstiden, en eller två repetitionsövningar om tillhoppa högst 60 dagar samt en efterutbildningsövning om 30 dagar. Värnpliktiga, som uttagits för utbildning till officer eller underofficer samt värnpliktiga, som bedriva studier för utbildning till läkare, tandläkare m. m., kunna åläggas fortsatt tjänstgöring, som kan överstiga 60 dagar. Om Konungen med hänsyn till krigsberedskapen prövar nödigt, kunna förekomma beredskapsövningar om sammanlagt högst 180 dagar. Beträffande tjänstgöring för värnpliktiga, som uttagits till handräckningstjänst, äger Konungen meddela särskilda bestämmelser. Jämlikt 28 § 1 mom. värnpliktslagen äger Konungen, då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver, efter statsrådets hörande till tjänstgöring inkalla samtliga värnpliktiga eller värnpliktiga till det större eller mindre antal, som finnes behövt.

I en inom *försvarsdepartementet den 10 november 1941 upprättad promemoria* behandlades bl. a. de ändringar i semesterlagen, som påkallades av 1941 års värnpliktslag. I promemorian uttalades:

Enligt uttalanden i samband med semesterlagens tillkomst utgör den semester, som enligt lagen tillförsäkras arbetstagaren, principiellt en motprestation till det arbete, som denne utfört för arbetsgivarens räkning, och den avvikelse från denna princip, som skett därigenom, att viss militär-

tjänstgöring likställts med utfört arbete, har föranletts av rena billighets-skäl. Att, därest förslaget till ny värnpliktslag genomföres, låta beredskaps-övningarna, vilka ju som nämnts skola kunna erhålla en längd av ända till 180 dagar, bliva jämställda med tid, varunder arbete utförts för arbets-givarnas räkning, synes därför knappast kunna komma i fråga. Däremot torde sådana övningar böra i ifrågavarande avseende tillgodoräknas arbets-tagaren, i den mån deras längd icke överstiger 30 dagar. Därigenom sker ju ingen ändring i nu rådande förhållanden. Repetitionsövningar och efter-utbildningsövningar torde böra i sin helhet jämställas med tid varunder arbete utförts. De förra skola visserligen enligt den nya värnpliktslagen kunna för vissa mindre kategorier värnpliktiga nå en längd av 60 dagar, men det skulle utan tvivel verka stötande, om dessa värnpliktiga finge till-godoräkna sig allenast hälften av den tid de fullgöra repetitionsövningar, medan flertalet värnpliktiga, som fått samma slags tjänstgöring uppdelad på två övningar om vardera 30 dagar, skulle få räkna sig hela denna tjänst-göringstid till godo.

Vid 1942 års riksdag framlades en proposition, nr 44, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 17 juni 1938 om semester. Föredragande departementschefen förklarade i anslutning därtill, att han icke funnit skäl föreligga att frångå den vid semesterlagens tillkomst genom-förda principen, att militära övningar av kort varaktighet av billighetsskäl borde jämställas med tid, varunder arbete utförts för arbetsgivarens räk-ning. Andra lagutskottet hemställde, att det framlagda lagförslaget måtte antagas av riksdagen. Denna hemställan bifölls av riksdagen.

De 1942 genomförda bestämmelserna, vilka bibehölls oförändrade i lagen den 29 juni 1945 om semester, hava i huvudsak följande innebörd: Såsom i semesterhänseende privilegierad tjänstgöring räknas — under förutsättning att tjänstgöringen icke ansluter sig direkt till första tjänst-göringen — repetitionsövning, efterutbildningsövning, fortsatt tjänstgöring om högst 60 dagar samt tjänstgöring för värnpliktiga, avsedda för hand-räckningstjänst, om högst 60 dagar. Privilegieringen hänför sig till varje kvalifikationsår. Icke privilegierad är första tjänstgöring, beredskapsöv-ning, fortsatt tjänstgöring om mer än 60 dagar, tjänstgöring för värnplik-tiga, avsedda för handräckningstjänst, om mer än 60 dagar, varje slag av militärövning, som direkt ansluter sig till första tjänstgöring, samt tjänst-göring enligt 28 § 1 mom. värnpliktslagen.

Utskottet. Rätten till semester är enligt lagen om semester en förmån, som successivt intjänas genom utfört arbete. Endast den tid arbetstagaren verkligen utfört arbete för arbetsgivarens räkning skall alltså i princip räknas honom till godo. Från denna princip ha dock gjorts vissa undantag. Med dag å vilken arbete utförts jämställes sålunda i förevarande hänseende bland annat dag, varunder arbetstagaren under pågående anställning full-gjort militärövning om högst sextio dagar, som icke ansluter sig direkt till

den första militära tjänstgöringen eller föranledes av extraordinära förhållanden. Av tid för militärövning må dock högst sextio dagar under varje kvalifikationsår räknas arbetstagaren till godo.

Otvivelaktigt kunna vissa svårigheter uppkomma för en arbetstagare, när han efter att ha fullgjort värnpliktstjänstgöring, vilken han icke får tillgodoräkna sig enligt lagen om semester, återvänder till arbetslivet. Särskilt blir detta förhållandet för det fall, att verksamheten vid det företag, i vilket han är anställd, helt inställes under semestertiden. Utskottet har likväl icke ansett sig kunna förorda, att de värnpliktiga i ökad utsträckning skola erhålla kompensation för att de genom militärtjänstgöring gått förlustiga förmåner, som tillförsäkrats arbetstagare enligt lagen om semester.

Det kan icke anses rimligt att ålägga arbetsgivarna skyldighet att i ökad omfattning bereda arbetstagarna förmåner enligt semesterlagen för tid, under vilken dessa fullgjort värnpliktstjänstgöring. Om rätten till ersättning göres beroende av att den värnpliktige innehade anställning, när värnpliktstjänstgöringen började, kommer detta att innebära en orättvisa mot vissa kategorier värnpliktiga såsom egna företagare, utövare av de fria yrkena, studerande och andra, som ännu icke kommit ut i förvärvslivet, samt personer, vilka vid nyssnämnda tidpunkt voro arbetslösa. Det kan vidare befaras, att införandet av en ökad rätt till förmåner enligt semesterlagen på grund av värnpliktstjänstgöring icke under alla förhållanden skulle vara till gagn för de värnpliktiga, därest kostnaderna därför lades på arbetsgivarna. En reform i angiven riktning kan under tider, då tillgången på arbetskraft är god, komma att medföra, att arbetsgivarna bliva obenägna att anställa ynglingar särskilt under den sista tiden, innan dessa skola börja sin värnpliktstjänstgöring.

Det skulle innebära en beaktansvärd ökning av statsutgifterna att lägga kostnaderna för en vidgad rätt till semesterförmåner på grund av värnpliktstjänstgöring på statsverket. Otvivelaktigt finnes det medborgargrupper, som äro sämre ställda än den här ifrågakarande kategorien yngre värnpliktiga. Dessa grupper höra enligt utskottets uppfattning i första hand tillgodoses, i den mån det statsfinansiella läget medgiver ökade utgifter för sociala ändamål. Med hänsyn härtill kan utskottet icke förorda en lösning av förevarande fråga, som skulle medföra ökade utgifter för statsverket.

Utskottet vill slutligen peka på vissa förhållanden, som kunna förtjäna beaktande i detta sammanhang. De värnpliktiga, som innehaft arbete före värnpliktstjänstgöringens början, äro berättigade till semesterlön eller semesterersättning, vilken, om den sparas, kan komma till användning för att bereda dem rekreation efter värnpliktstjänstgöringens slut. Vidare äro de värnpliktiga under värnpliktstjänstgöringen tillförsäkrade ledighet med bibehållen avlöning och ersättning för uteblivna naturaförmåner. Denna ledighet är längre än den semesterledighet, som skulle hava erhållits, om

bestämmelserna i lagen om semester varit tillämpliga under värnpliktstiden. Härtill kommer, att denna tid för många värnpliktiga torde innebära en avkoppling och kan giva viss möjlighet till rekreation.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 10 mars 1948.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Norman, Forslund*, Wistrand, Sten, Björkman*, Nils Elowsson, Hallagård och Osvald*;

från andra kammaren: herrar Olovson i Västerås, Hellbacken, Johnson i Kastanjegården, fru Johansson i Norrköping*, herr Hedlund i Rådom*, fru Boman*, herrar Lundberg och Andersson i Alfredshem.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.